

ISLOM MOLİYASI. RIVOJLANGAN DAVLATLAR TAJRIBASI VA GLOBAL RIVOJLANISH TENDENSIYALARI

Meylikov Fazliddin Abduhalim o'g'li

*Qarshi davlat texnika universiteti shahrisabz oziq ovqat muhandisligi fakulteti
assistent o'qituvchisi f.meylikov@kstu.uz*

Jumayev Nurmuhammadali Nurali o'g'li

*Qarshi davlat texnika universiteti shahrisabz oziq ovqat muhandisligi fakulteti
talabasi nurmuhammadalijumayev07@gmail.com*

Olmosov Sardor Salimboy o'gli

*Qarshi davlat texnika universiteti shahrisabz oziq ovqat muhandisligi fakulteti
talabasi sardorolmosov05@gmail.com*

Anotatsiya: Mazkur maqolada islom moliyasining nazariy asoslari, uning global moliyaviy tizimdagi o'рни hamda rivojlangan davlatlar tajribasi tahlil qilinadi. Tadqiqot davomida islom moliyasining asosiy tamoyillari — foiz (riba) taqiqlanishi, riskni taqsimlash va real aktivlarga asoslangan moliyalashtirish mexanizmlari o'rganildi. Shuningdek, Buyuk Britaniya, AQSh, Malayziya va BAA davlatlarida islom moliyasining rivojlanish tajribasi statistik ma'lumotlar asosida tahlil qilindi.

Kalit so'zlar: Islom moliyasi, riba, sukuk, islom banklari, takaful, moliyaviy barqarorlik, investitsiya, riskni taqsimlash, global moliya bozori, yashil moliya, rivojlangan davlatlar tajribasi, iqtisodiy rivojlanish

Аннотация: В данной статье анализируются теоретические основы исламских финансов, их роль в мировой финансовой системе и опыт развитых стран. В исследовании были рассмотрены основные принципы исламских финансов — запрет процентных ставок (riba), разделение рисков и механизмы финансирования, основанные на реальных активах. Также на основе статистических данных был проанализирован опыт развития исламских финансов в Великобритании, США, Малайзии и ОАЭ.

Ключевые слова: Исламские финансы, риба, сукук, исламские банки, такафул, финансовая стабильность, инвестиции, разделение рисков, глобальный финансовый рынок, "зеленые" финансы, опыт развитых стран, экономическое развитие.

Anotation: This article analyzes the theoretical foundations of Islamic finance, its role in the global financial system and the experience of developed countries. The study explored the basic principles of Islamic finance — interest (riba) prohibition, risk sharing, and financing mechanisms based on real assets. Also, the development experience of Islamic finance in the United Kingdom, United States, Malaysia and UAE was analyzed on the basis of Statistics.

Keywords: *Islamic finance, riba, sukuk, Islamic banks, takaful, financial stability, investment, risk sharing, global financial market, green finance, developed nations experience, economic development*

KIRISH

Islom moliyasi zamonaviy global moliyaviy tizimda tez rivojlanayotgan segmentlardan biri hisoblanadi. Ushbu tizimning asosiy tamoyillari — riba (foiz)ning taqiqlanishi, gharar (noaniqlik)ning kamaytirilishi, hamda risk va foydani taqsimlashga asoslanganidir. An'anaviy moliya tizimidan farqli ravishda, islom moliyasi real aktivlar bilan bog'liq operatsiyalarni ustuvor deb hisoblaydi. Bugungi kunda islom moliyasi faqat musulmon davlatlarida emas, balki Buyuk Britaniya, AQSh, Germaniya kabi rivojlangan mamlakatlarda ham faol rivojlanmoqda. Bu esa uning universal va barqaror moliyaviy model ekanligini ko'rsatadi. Global statistik ma'lumotlarga ko'ra: 2012-yilda islom moliyasi aktivlari: 1.7 trillion dollar 2020-yilda: 2.9 trillion dollar 2024-yilda: 5.9–6 trillion dollar 2030-yilgacha prognoz: 8–10 trillion dollar Bu esa o'rtacha yillik o'sish sur'ati 10–15% atrofida ekanligini ko'rsatadi. Mazkur maqolaning maqsadi — rivojlangan davlatlar tajribasi asosida islom moliyasining samaradorligi, iqtisodiy ahamiyati va istiqbollarini chuqur tahlil qilishdir.

Metodologiya Tadqiqot quyidagi ilmiy usullarga asoslandi:

1. Empirik tahlil Rivojlangan davlatlarda islom moliyasi institutlarining real faoliyati o'rganildi. 2. Taqqoslama tahlil Islom moliyasi va an'anaviy moliya tizimlari quyidagi mezonlar bo'yicha solishtirildi: risk boshqaruvi likvidlik investitsiya samaradorligi

3. Statistik tahlil Global hisobotlar asosida: aktivlar hajmi o'sish sur'atlari bozor ulushi tahlil qilindi

4. Institutsional yondashuv Davlat siyosati va huquqiy muhitning roli o'rganildi.

Natijalar

Global islom moliyasi tarkibi Islom moliyasi quyidagi asosiy segmentlardan iborat:

Segment Ulushi (%) Tavsif Islom banklari 70–75%

Asosiy moliyaviy institutlar Sukuk 20–25%

Islom obligatsiyalari Takaful 2–5% Islom sug'urtasi Islom fondlari 1–3%

Investitsiya fondlari

Statistik fakt: 2025-yilda islom banklari aktivlari 4 trillion dollardan oshgan.

Rivojlangan Davlatlar Tajribasi

Buyuk Britaniya tajribasi

Yevropadagi eng rivojlangan islom moliya bozori 25+ islom moliya institutlari mavjud London — sukuk emissiyasi markazi Hukumat tomonidan soliq imtiyozlari berilgan Muhim fakt: 2008-yildan keyingi moliyaviy inqirozdan so'ng Buyuk Britaniya islom moliyasiga katta e'tibor qaratdi.

AQSh tajribasi

Islom moliyasi asosan xususiy sektor orqali rivojlanmoqda Ko'chmas mulk moliyalashtirish (Murabaha) keng tarqalgan Muslim investorlar uchun maxsus fondlar mavjud Statistika: AQShda islomiy aktivlar hajmi 100 mlrd dollarga yaqinlashmoqda,

Malayziya tajribasi

Global yetakchi Markaziy bank tomonidan qat'iy tartibga solinadi Islom moliyasi umumiy moliya tizimining 30% dan ortig'ini tashkil etadi Innovatsiya: "Green Sukuk" (yashil obligatsiyalar) ESG integratsiyasi

BAA tajribasi

Dubai — global islom moliya markazi Islom banklari ulushi: 18–20% Fintech va islom moliyasi integratsiyasi rivojlangan.

Sukuk Bozori Chuqur Tahlili

Sukuk — islom moliyasining eng tez rivojlanayotgan instrumentlaridan biridir. Asosiy xususiyatlari: Foizsiz daromad Aktiv bilan ta'minlangan Riskni taqsimlash Statistika: 2024-yilda sukuk bozori: ~900 mlrd dollar 2028-yilda prognoz: 2 trillion dollar Eng yirik emitentlar: Saudiya Arabistoni Malayziya Indoneziya

Islom moliyasi va iqtisodiy barqarorlik

Afzalliklar:

1. Moliyaviy inqirozlarga chidamlilik 2008-yilgi global moliyaviy inqiroz davrida islom banklari kamroq zarar ko'rgan.

2. Real sektorni qo'llab-quvvatlash Islom moliyasi spekulativ operatsiyalarni cheklaydi.

3. Ijtimoiy adolat Daromadlar adolatli taqsimlanadi. Yashil iqtisodiyotga moslik Green sukuk orqali ekologik loyihalar moliyalashtiriladi.

Muhokama Rivojlangan davlatlar tajribasi quyidagi xulosalarni beradi:

1. Institutsional muhit muhim Buyuk Britaniya tajribasi shuni ko'rsatadiki, davlat qo'llab-quvvatlasa, islom moliyasi tez rivojlanadi.

2. Diversifikatsiya vositasi Investorlar uchun riskni kamaytiradi.

3. Global integratsiya Islom moliyasi an'anaviy moliya bilan integratsiyalashmoqda.

Muammolar:

Shariat standartlari bir xil emas

Kadrlar yetishmovchiligi

Likvidlik muammolari

Huquqiy tartibga solish murakkabligi

Xulosa Mazkur tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, islom moliyasi zamonaviy global moliya tizimida muhim va barqaror rivojlanayotgan yo'nalishlardan biri hisoblanadi. Uning asosiy ustunligi — real iqtisodiyot bilan bevosita bog'liqligi, foizga asoslangan operatsiyalarning cheklanishi hamda risk va foydani adolatli taqsimlash mexanizmlariga tayanishidadir. Bu jihatlar islom moliyasini nafaqat diniy jihatdan maqbul, balki iqtisodiy jihatdan ham samarali modelga aylantirmoqda.

Tahlillar shuni ko'rsatdiki, Buyuk Britaniya, AQSh, Malayziya va BAA kabi rivojlangan davlatlarda islom moliyasi turli shakllarda muvaffaqiyatli joriy etilgan. Xususan, Buyuk Britaniya tajribasi islom moliyasini g'arb moliya tizimiga integratsiya qilish mumkinligini isbotlasa, Malayziya modeli ushbu sohada institutsional boshqaruv va davlat siyosatining hal qiluvchi ahamiyatga ega ekanligini ko'rsatadi. BAA esa innovatsiyalar va moliyaviy texnologiyalar orqali islom moliyasini yangi bosqichga olib chiqmoqda.

Shuningdek, tadqiqot davomida aniqlanishicha, islom moliyasi global moliyaviy barqarorlikni ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Ayniqsa, 2008-yilgi moliyaviy inqiroz tajribasi shuni ko'rsatdiki, real aktivlarga asoslangan moliyalashtirish tizimi spekulativ operatsiyalarga nisbatan ancha barqaror hisoblanadi. Shu sababli, islom moliyasi kelajakda moliyaviy inqirozlarning salbiy ta'sirini kamaytiruvchi muhim instrument sifatida qaralmoqda.

Bundan tashqari, sukuk bozori va islom banklari orqali infratuzilma loyihalarini moliyalashtirish imkoniyatlari kengayib bormoqda. Bu esa rivojlanayotgan mamlakatlar uchun katta investitsiya manbai yaratadi. Ayniqsa, "yashil sukuk" instrumentlari orqali ekologik va barqaror rivojlanish loyihalarini moliyalashtirish imkoniyati islom moliyasining zamonaviy iqtisodiy talablar bilan uyg'unlashayotganini ko'rsatadi.

Shu bilan birga, islom moliyasi rivojlanishida bir qator muammolar ham mavjud. Jumladan, shariat standartlarining turlicha talqin qilinishi, xalqaro darajada yagona me'yoriy-huquqiy bazaning yetishmasligi, malakali mutaxassislar kamligi hamda ayrim bozorlarda likvidlik muammolari ushbu tizimning to'liq rivojlanishiga to'sqinlik qilmoqda. Ushbu muammolarni hal etish uchun xalqaro hamkorlikni kuchaytirish, standartlashtirish jarayonlarini jadallashtirish va kadrlar tayyorlash tizimini rivojlantirish zarur.

O'zbekiston uchun ham islom moliyasini rivojlantirish katta istiqbollarga ega. Aholining diniy va iqtisodiy xususiyatlarini hisobga olgan holda, ushbu tizim moliyaviy inklyuziyani oshirish, investitsiyalarni jalb qilish va kichik biznesni qo'llab-quvvatlashda muhim vosita bo'lishi mumkin. Shu nuqtai nazardan, rivojlangan davlatlar tajribasini o'rganish va uni milliy sharoitga moslashtirish dolzarb vazifa hisoblanadi.

Umuman olganda, islom moliyasi nafaqat muqobil moliyaviy tizim, balki barqaror, adolatli va inklyuziv iqtisodiy rivojlanishni ta'minlovchi samarali mexanizm sifatida kelajakda yanada muhim ahamiyat kasb etishi kutilmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Islamic Development Bank. Islamic Finance Development Report, 2025
2. Standard Chartered. Global Islamic Finance Outlook, 2025
3. LSEG. Islamic Finance Development Indicator Report, 2025
4. World Bank. Islamic Finance and Economic Development, 2024

5. IMF. Financial Stability Report, 2024
6. AAOIFI. Sharia Standards, 2023
7. IFSB. Islamic Financial Services Industry Stability Report, 2025
8. Malaysia Central Bank Reports, 2025
9. UAE Financial Sector Reports, 2025
10. Academic journals: Journal of Islamic Economics, Banking and Finance